

РАДИВОЈЕ ШУКОВИЋ (Титоград)

КОСОВСКИ МОТИВИ И СИМБОЛИ У ПАТРИОТСКОЈ
ПОЕЗИЈИ СТАРИЈИХ ЦРНОГОРСКИХ КЊИЖЕВНИХ
ПУБЛИКАЦИЈА

У овом осврту ријеч је о косовским пјесничким мотивима, заправо о мотивима средњовјековног српског царства, у раздобљу од 1865. године, када се они јављају у другој по реду излагања црногорској књижевној публикацији (годишњаку *Орлић*) до 1914. године (тада је угашен посљедњи књижевни гласник на црногорском тлу – алманах *Бока*). У том полувјековном периоду објављено је у црногорским књижевним гласилима близу седам стотина лирских пјесама, већином патриотских, више фрагмената из епских спјегова и драма у стиху. У тој поезији »бојнијех лавова« – како је један критичар крајем вијека назвао црногорско пјесништво, одушевљен тиме што су у збирци пјесама књаза Николе, издатој средином посљедње деценије прошлога вијека, све пјесме патриотске, изузевши двије љубавне – косовски мотиви и косовски симболи толико су чести да би пјесме у којима се они сретају, ако би биле издвојене из укупне поетске материје, чиниле овећу пјесничку збирку. Та поетска материја намеће нам се данас, у првом плану, као једна од важнијих књижевноисторијских чињеница, занемарена у ранијим научним радовима и у антологијским изборима. Уз то, чињеница је да су у

књижевним гласилима објављене готово све патриотске лирске пјесме, те се извођењем њихових основних карактеристика пружа сазнање и о косовској продукцији у укупној црногорској књижевности друге половине XIX и првих деценија XX вијека.

Поетска материја о којој је ријеч не може се одвојено посматрати од књижевних струјања на српскохрватском језику, посебно од српског романтизма и оних његових појавних облика који трају све до краја овог раздобља (у доба реализма и модерне), од такозваног закашњелог романтизма.

Више од три деценије прије појаве патриотских пјесама везаних за косовско предање Црна Гора је била важан поетски мотив готово свих пјесника предромантизма и романтизма, да би крајем педесетих и почетком шездесетих година био створен пјеснички култ ове мале земље, популарно назване *српска Сјарџа*, метафоричним изразом који је означавао витешку историју малог народа и његове херојске подвиге, који су врхунац достигли у побједи над турском војском на Грахову 1858. године. У књижевности тог раздобља ова мала земља уздизана је и у митске просторе, о чему свједочи и поетизована проза Јакова Игњатовића *Слава црногорсџа*, објављена 1862. у новосадском алманаху *Слоја*, а касније прештампана у часопису *Црногорка* (1871), као књижевни текст читан на једној од ондашњих цетињских књижевних бесједа. У том прилогу Црна Гора је приказана као митска земља, некадашње станиште грчких богова, који су, стицајем околности, прешли на Олимп, изузевши бога рата Марса – он је ту остао и у земљу довео »из далѣкијех крајева људе, све саме јунаке, те их начини полубоговима и тако остаде у Црној Гори траг божанства«. Такви људи насељени су у Црну Гору у тренутку када »нестаде српске славе, душман му је похарчи, часни крст под ноге баци, цркве поруши, народ начини рајом, робом, само остаде Црна Гора, ова стена слободе, о којој се турска сила и ропство разбити мора«. ¹

Патриотска лирика у доба српског романтизма, према ријечима професора Миодрага Поповића (*Историја српске књижевности*), била је »или непосредна патетично–лирска реакција на дневне догађаје, или лирска ламентација праћена сећањима на Косово и ропство под Турцима«. ² У штампи изван Црне Горе, крајем педесетих и шездесетих година, Косово је било чест мотив. У студији *Омладина и њена књижевност* Јован Скерлић је записао: »Није било песме, здравице, говора, а да се не спомене ’тужно Косово’, које још

1. Јаков Игњатовић, *Слава црногорсџа*, »Црногорка«, I/1871, бр. 22, стр. 85.

2. Миодраг Поповић, *Историја српске књижевности*, Београд, 1872, стр. 36.

није освећено. По листовима би се на стотине могле избројати песме које носе наслов *Кособо*, *На Кособу*, *Ој Кособо!* *Еј Кособо* и сви који су певали понављали су за Јакшићем: *Косово равно, рано крвава*«. ³

Овакав приступ црногорском пјесништву са косовским мотивима неопходан је био да се покаже како они нијесу нови, самоникли, прије би се могло рећи да су варијације већ познате романтичарске тематике. Па ипак, у ондашњим околностима те »старе пјесме« добијале су »посебан знак«, да се послужимо ријечима которског капетана Пава Каменаровића, у једној пригодној пјесми, изговореној на свечаности поводом крштења црногорског пријестолонаслѣдника Данила, у пјесми *Найишница*, ⁴ објављеној у *Црнојорки* 1871. године. За пјесму свог земљака Риста Милића у којој из гроба устају Милош Обилић, Марко Краљевић и цар Душан, ⁵ овај Которанин је у својој пригодници рекао да се таква пјесма »одавно поје«, али да ту, на Цетињу, добија особито значење. И заиста, такво значење препознатљиво је и у поезији која претходи ослободилачком рату 1876–1878, а и касније у »ново доба«, како се често назива мирније вријеме у Црној Гори, до балканских ратова.

Тај особити знак у поезији Црне Горе, чини се, најбоље је уочио и исказао руски научник Александров, професор Универзитета у Казану, у својим студијама о пјесништву Николе I, објављеним на руском језику. Анализирајући идејно-васпитну усмјереност црногорског пјесништва, Александров, један од представника руских универзитета на прослави четиристогодишњице Црнојевића штампарије, у свом критичком осврту *Нова кола – њроизведение чернојорскојо князя Николая и значение самостоятельной жизни чернојорских њлемѣн в њстории самостоятельной жизни сербскојо народа в Черной Горе*, издатој у Казану 1897. године, тврдио како у Црној Гори постоји посебна пјесничка школа, различита од школе Његошеве и од школе Бранкове, да ту школу предводи књаз–пјесник, а њена особеност огледа се у оригиналној идејно-васпитној усмјерености пјесништва, чији је основни циљ »васпитање народа у духу државне и националне идеје – као Срба у смислу широке, народне идеје, и као Црногораца, носилаца, знатно уже, државне идеје, и као исконски вјерних чувара српске независности и државности«. ⁶

3. Јован Скерлић, *Омладина и њена књижевност*, Београд, 1962, стр. 117.

4. Паво Каменаровић, *Найишница*, »Црногорка«, I/1871, бр. 11–12, стр. 44.

5. Ристо Милић, *Наше народно ускрснуће*, »Орлић«, VI/1870, стр. 36–41.

6. А. И. Александров, *»Нова кола – њроизведение чернојорскојо князя Николая I и значение самостоятельной жизни чернојорских њлемѣн в њстории исконой независимости сербсково народа в Черной Горе*«, Казањ, 1897, стр. 31.

Ако се пође од оvdје саопштене оцјене Александрова, могла би се у идејном смислу, условно, издвојити два пјесничка периода: први до ослободилачких ратова 1876–1878, а други од њиховог завршетка до краја црногорске државне самосталности. У првом периоду доминантна је она општесрпска народна идеја, најчешће означавана термином *свесрџѣбо*, у другом, пак, превагу има пјесничка идеја црногорства као исконског, а готово и јединог, чувара косовског завјета, што би се могло илустровати и стиховима књаза Николе, из *Нових кола*, објављених крајем вијека:

*Сва знамења исѣог Шаре,
сва знамења и свеѣиње
Скуљена су код нас
Под Ловћеном на Цетиње.*⁷

У поезији двије црногорске публикације, из шездесетих и седамдесетих година, као и у цјелокупном јавном животу, видљива је тежња одгајања народа у духу косовске традиције, већ чврсто утемељене у народној пјесми, Његошевом *Горском вијенцу* и у усменој традицији. Своје Црногорце књаз Никола је испратио у рат 1876. године ријечима:

»Видим да вам пламте очи соколове и да вам се јуначке груди надимају, од борбености. Овога пута се Косово мора осветити!... Под Муратом I срушено је српско царство, а под Муратом V оно мора ускрнути. То је жеља моја и свих нас, као и воља свемогућег Бога, кога моја кућа вјековима жарко моли и поштује«. ⁸ Своју збирку десетерачких пјесама, посвећену борбама Херцеговаца и Црногораца, у херцеговачком устанку 1875. године, Максим Шобајић је објавио под насловом *Освеѣа косовска*, у жељи да његови јунаци »витезови косовски«, прелазе у (под наводницима) »Завјет Лаза и Душана, у вјечност«. ⁹

Да би се правилно оцијенила патриотска поезија шездесетих и седамдесетих година, особито њена функција у јавном животу, неопходно је истаћи најважније датуме из књижевног летописа као што су: окупљање другог круга »извањаца« на Цетињу (међу њима и ондашњих популарних пјесника: Јована Сундечића, Симе Поповића, Љубе Ненадовића, окупљање још већег броја пјесника изван Црне Горе као сарадника књижевних публикација, годишњака *Орлић*

7. Никола Петровић Његош, *Нова кола*, Цјелокупна дјела Николе I Петровића Његоша, Цетиње 1969, књига I, стр. 283.

8. Цитирано према књизи *Косово 1839–1889. Земља живих*, стр. 401.

9. Максим Шобајић, *Косовска освеѣа, јуначке њјесме сриске*, Нови Сад 1879, стр. 4.

(1865–1870) и часописа *Црногорка* (1871), организовање цетињских књижевних бесједа, ујесен 1871, тог сталног облика књижевне активности у покрету Уједињена омладина српска, чији су се прваци, послије растурања шесте омладинске скупштине (у Вршцу 1871), прикупили на Цетињу, основали тајну Дружину за ослобођење и уједињење српско, и ту сновали планове о будућем раду (међу њима су били и Лаза Костић и Васа Пелагић).

У том ускипјелом политичком тренутку настале су на Цетињу пјесме »косовске осветнице«, како је Лаза Костић, у књизи о Змају, назвао пјесму Николе I, *Онамо, онамо*, објављену 1867. у новосадској *Даници*, водећем часопису српског романтизма, а затим у цетињском *Орлићу* (1867).¹⁰ Та косовска осветница, појавила се исте године када је Змај исмијаво дремеж у јавном животу Србије, стиховима *Усшавно-усшавне ијесме*:

*Буји, иаји, чедо грајо, Србијце мала,
Буји, иаји, чедо грајо, Душанова крви.*¹¹

Душанова крв, насупрот томе, у цетињском пјесништву је ускипјела – косовска освета је покретачка снага у развијању ослободилачке заставе. У пјесми *Онамо, онамо* – то су пјеснички симболи који су распламсавали борбено расположење на ширим просторима. Међу лирским симболима ропства, у њој, датих у градацији, поента је свакако у вапају старог Југ-Богдана:

*У њомоћ, дјецо! У њомоћ синци!
Свеиши' ме сѣарца свеи ви је гуи.*¹²

Та пјесма задуго је имала значење »борбеног барјака« – Црногорци су са том »косовском осветницом«, како је писао чешки публициста Јозеф Холечек, кренули у »последњи ослободилачки рат«, у Црној Гори она је »толико обљубљена да се Црногорци распламте при њеним ватреним ријечима и љупкој мелодији«. ¹³ То што је та »змајованка« била толико популарна и у чешком народу да су је сва дјеца тих година знала наизуст (према Холечекову свједочењу) јесу њене успјеле метафорично симболичне слике ропства и слободе: *брџа она* у њој доживљена су као граница која одваја слободу од ропства, свјетлост од таме, слободну Црну Гору од поробљеног дијела старог српског царства. Када су *брџа она* престала да буду такав симбол, пјесма је, подређена дневној политичкој збиљи

10. Никола I Петровић Његош, *Онамо онамо*. Пјесма свјетлога кнеза, »Даница«, VIII/1867, бр. 31, стр. 721; »Орлић«, III/1867, стр. 60–61.

11. Јован Скерлић, *Омладина и њена књижевност*, Београд, 1962, стр. 231.

12. Никола Петровић Његош, *Онамо онамо*, »Орлић«, III/1867, стр. 60.

13. J. Холечек, *Пјесник и вила*, »Луча«, I/1895, св. 2, стр. 192.

нашега доба, једнострано политички тумачена и као великосрпски и као династички манифест (пјесма која је по естетичким критеријумима ушла у антологију Богдана Поповића јер је била »цела лепа«).

У тренутку када су објављене пјесме Николе I *Онамо, онамо* и *Пијмо вино!*,¹⁴ цетињски годишњак *Орлић* била је захватила снажна струја »словинства«, један вид испољавања патриотских идеја које би биле у стању да засјене, па и потисну националистичке искључивости, српске и хрватске (у годишњаку су сарађивали заједно за православним свештеником Јованом Сундечићем, и католички свештеник Миховил Павловић, истарски пјесник Мате Баштијан, Личанин Фрањо Турић и још неки). Убрзо затим, над том идејом, и у цетињском годишњаку идеја »свесрпства«, заправо његове ослободилачке мисије и улоге Црне Горе у њој, као и раније, визија будућности везана је за историјско искуство, за успон и пад средњовјековног српског царства, и све тежње илустроване су његовим идеалним достигнућима. Пјеснички занос достигао је врхунац у пјесми Владислава Каћанског *Црној Гори*, објављеној у *Црнојорки*, у том пјесничком апелу за »бој последњи за Србију, Од Агрије од Балкана«. ¹⁵ То је у романтичарској егзалтацији била она готово усамљена тачка у којој се то прегријано патриотско расположење и у оно доба могло тумачити као националистичко, као апел за обнову Душановог царства од Јадрана до Балкана.

У том временском тренутку и косовска традиција јавља се у знаку пјесничких снова о будућности ослобођеног и уједињеног српства. У панорами тог пјесништва у први план избијају симболи величине и снаге разрушеног царства. Из косовске традиције није преузимана идеја о опредјељењу кнеза Лазара за небеско царство, иако, према народној пјесми, »земалско је замалена царство, а небеско увек и говека«. Плејада вођа и државника, па и косовских јунака, доспијева тада у сјенку моћног цара Душана, који се јавља као симбол величине и снаге народа. О томе као илустрација може послужити више пјесама, али су довољне и двије: *Усклик Дечанском!* Јована Сундечића, из *Црнојорке* за 1871, и *Наше народно ускрснуће*, младог рисанског пјесника Риста Милића, аутора *Србобранки*, прве збирке патриотских лирских пјесама, објављене на Цетињу 1870. године, пјесника тих година прогнаног из завичаја под аустријском влашћу. У првој пјесми аутор моли свеца Стевана Дечанскога, оца Душанова, да код бога измоли повратак духа Душанова у своје потомство:

14. Никола I Петровић Његош, *Пијмо вино*, II/1866, 37–38.

15. Владислав Каћански, *Црна Гора*, »Црногорка«, I/1871, бр. 3. стр. 9.

*А њихове лабе нека,
Дух Душанов руководи,
Док савколик с мора мору
Мој се народ ослободи.*¹⁶

Та пјесма декламована је на једној од цетињских »бесједа«, док је поетско Милићево *Наше народно ускрснуће* као оперета изведено на свечаностима поводом крштења наследица црногорског пријестола Данила. У том монодрамском тексту у ослободилачки рат крећу сјени цара Душана, Милоша Обилића и Марка Краљевића (њих је из вјековног сна пробудила вила). Са Косова они одлазе у крајеве гдје, према способностима испољеним у току живота, могу да највише помогну. У Црну Гору не одлази Марко Краљевић (он је упућен у Бугарску, српску посестриму, да је из дремежа буди), док Обилић одлази у Босну и Херцеговину да је храбром мишцом утјеши. Поента у поетском дијелу су ријечи моћног цара Душана:

*Чубарици наше родне славе
Црној-јори – ја одлазим ломној.*¹⁷

Често коришћење симбола херојства и моћи скопчано је и са идејом о сламању силе силом. Као што је Петар I у *Поучењу у сџиховима*, пјесми објављеној у *Српском далмајинском маџазину* 1864,¹⁸ пожелио роду да никада у њему не буде Бранковића, а Ристо Милић у пјесми *Хајг’мо, браћо*,¹⁹ призивао под заставу (»Слогом нам је свашта можно, Дух Душанов врх нас бдије«), тако је петнаестак година касније у спјеву *Косово и Марко* Стеван Ивановић и личност Марка Краљевића везао за Косово да би персонифицирао јунаштво као предуслов за повратак Душанове круне, поручујући:

*Море, чујше људи,
није – нек зна свако,
Душанову круну,
Дивну, баја јуну,
Тако добиш’ лако.
За њу јунак шреба
нагземан, мојући
Дух до сјајној неба
Гордо доирући.*²⁰

16. Јован Сундечић, *Усклик Дечанском*, »Црногорка«, I/1871, бр. 17–19, стр. 66.

17. Ристо Милић, *Наше народно ускрснуће*, »Орлић«, VI/1870, стр. 36–41.

18. *Поучење у сџиховима од свеи. Пешра I мишройолиша црнојорскога*, Саопштио Н. Дучић, »Магазин српскодалматински«, XXIII/1864, стр. 64–69.

19. Ристо Милић, *Хајгмо браћо*. . ., »Орлић«, VI/1870, стр. 41–42.

20. Стеван Ивановић, *Косово и Марко*, »Црногорка«, I/1884, бр. 41, стр. 243.

У то вријеме косовски симболи постали су одреднице за знамените догађаје, за колективне и појединачне подвиге. Као да су пјесници слиједили Његошеву поетску поруку »што Леонид хоће и Сцевола, кад Обилић стане на поприште«, и у домаћој традицији тражили орнаменте за изузетне животне појаве. Ти орнаменти су ушли и у пригоднице које су пратиле згодовштине у дворском животу. У пригодници Јована Сундечића, поводом крштења кћери књаза Николе Видосаве, основна идеја, саопштена прије пјесникових жеља упућених родитељима, састоји се у величању слоге »срођене браће«, црногорског кнеза Николе и српског кнеза Михаила, кума новорођенчета, уз призивање знаменитих личности из средњовјековне историје и традиције:

*Весел'ше се мршбе костии
Српској цара Лаза,
А Душане, тријехе иросији
косовској иораза.²¹*

»Све Душана земље што су биле / престолу се твоме поклониле« – пјесника је порука у пригодници *Нашљедниково коло*,²² посвећеној књажевићу Данилу. Томе маниру није одолио ни Лаза Костић: у часопису *Зетџа* он је поводом двадесетпетогодишњице владавине књаза Николе, осмишљавао циљ црногорских борби стиховима:

*Колико л' се крвца лила,
Твојих сивих соколова,
Колико л' се бишка била
Рад забјетџа Душанова.²³*

Колико је симболика идеализованог српског царства била распрострањена, свједоче и многе друге пјесме. Без тога накита није прошла ни пјесничка идила *Пейрובган на Цетињу*, смотра народне љепоте, витештва и снаге на народном празнику. Појава књаза Николе са пратњом на народном збору изазвала је пјесничку асоцијацију Косова:

*Рек' би іледаш кнез Лазара,
Оно срце вишезово
Што іосіогу српску воду
Сад са собом на Косово.²⁴*

21. Ј. Сундечић, *О свечаном кршћењу кнежевне Милице Видосаве Пейровић Њејош*, на Цетињу 13. септембра 1866, »Орлић«, III/1867, стр. 58.

22. Филип Ковачевић, *Нашљедниково коло*, »Црногорка« II/1885, бр. 23, стр. 185.

23. Лаза Костић, 1860–1885, »Зета«, I/1885, бр. 1, стр. 33.

24. Ј. Сундечић, *Пейрובган на Цетињу*, 1865, »Орлић«, II/1866, стр. 50.

Војвода Мирко у пјесми Сундечићевој је »љути лав«, који је на Граховцу »опрао косовску срамоту«. ²⁵ И у прозним текстовима догађаји се понекад именују косовским симболима. У поетизованом историјском штиву Миховила Павлиновића *Црна Гора*, у *Орлићу* за 1868, црногорска побједа на Цареву Лазу, означена је као *нови Вигобган*. ²⁶ Никола Ђурковић у пјесми *Глас мајере Србије* бодри »нове Југовиће« под осветничким барјаком. ²⁷ Филип Ковачевић у пјесми *Једној Црнојорки*, 1884. године, своју вјерност љубавника казује косовским симболима: *заклиње се српском славом, њошињем Обилића, њаињом рога своја од Косова, именом мајке Јујовића и српском црквом*. ²⁸

Косовска симболика у »ново доба« у неизмијењеном виду одржала се у пригодној поезији, која је пратила дворске свечаности. Међутим, у поезији, а и у јавном животу, све више је истицана неопходност успостављања историјског континуитета између минулог и новог доба, слављење чувара косовског завјета. Карактеристичне су у том смислу ријечи Лазара Томановића, уредника *Нове Зејне*, поводом обиљежавања петстогодишњице косовске битке, према којима »свечани помен не треба славити као пропаст српске независности« већ као »петстогодишњи спомен на ту самосталност«. ²⁹ Као важна пјесничка тема јавља се слављење »дједине«. Косовска симболика послужила је као орнаментика за величање *Зејне* као колијевке из које се изњихало српско царство, расадника двије владарске лозе – српске и црногорске.

Послије ослобођења Зете од турске власти, 1878. године, и у јавном животу Црне Горе појављују се обиљежја ове покрајине као колијевке из које су се изњихале владарске куће. Цетињском позоришту, које је подизано добровољним прилозима народа, са највишег мјеста дато је име *Зејски дом*, књижевни часопис покренут после *Црнојорке* (1884–1885) назван је *Зејна* (1885), а његов сљедбеник *Нова Зејна* (1889–1891). Поводом приказивања драме књаза Николе *Балканска царица* у Подгорици 1885. године одржано је велико народно славље у знаку величања колијевке Немањића и црногорског књаза као њеног ослободиоца. Часопис *Црнојорка* је тада истицао како та представа, изведена »у колијевци Немањића, у

25. Ј. Сундечић, *На гробу Мирка Пејровића, великој војводе граховачкој*, »Орлић«, IV/1868, стр. 21.

26. Миховил Павлиновић, *Црна Гора*, »Орлић«, IV/1868, стр. 31.

27. Никола Ђурковић, *Плач мајере Србије*, »Црногорка«, I/1871, бр. 22, стр. 85.

28. Филип Ковачевић, *Једној Црнојорки*, »Црногорка«, II/1885, бр. 4, стр. 25–26.

29. Лазар Томановић, *Миша Димићријевић*, »Нова Зета«, III/1894, св. I, стр. 37.

расаднику српске државе, гласник је васкрсао и претеч обновљеног задатка оне Зете, из чијег се крила родио, нарастао и прославио са својом државом«, а затим је ту мисао илустровао стиховима из књажеве драме:

*На зейској њиви никло је црво
Српских владара владарско грво.
. . . Зейа је лејло српскијех сила.³⁰*

У том духу пјевали су сви цетињски пјесници осамдесетих година. У пјесми Јована Сундечића *У Зейи на Нову 1885. годину* Зета је *колијевка Немањића, алем-камен српске круне, зачетница српској бића*.³¹ Пјесма Јована Поповића Липовца *Српска мајки*, објављена 1884. године, симболично представља одрастање Зете као кћерке српске мајке, која свом драгом чеду у колијевци предочава славну будућност («Унука ћеш, ћери драга,/ у Душана имат цара»), да би убрзо неки други глас саопштио и пад славног царства («Са истока дивља орда/ на Косово доћ ће поље,/ Змај ће ислам све да сломи,/ до малене Црне Горе»), да би на крају српска мајка њихала ново чедо – младу Црну Гору као осветницу Косова, са поентом у завршним стиховима: «Чедо младо, Црна Гору,/ Расти, расти, више, више!»³² Српски пјесник Милан Јовановић Зети је, у часопису *Луча* за 1895. годину, посветио свечану пјесму *Химна Зейи*, не само зато што је то колијевка славних владара у покосовском периоду, кад је «Српство све клонуло», избјегла «с тратишта смртног» и уз «кршно стење прилегла», већ и зато што је уз куршум нашла и «другог оружја нова» – слова, штампану као «утешно дело за српство цело».³³ Понос славних косовских потомака исказан је и у пригодној пјесми Радоја Рогановића поводом прославе петстогодишњице косовске битке. У пјесми *Косово* он се Косову обраћа у име Црногораца:

*Ти си нама одвећ криво,
А ми шеби знади нисмо,
Јер се ево њејсио љейа
Све збој шебе борбе бисмо.³⁴*

У истом тону пјевали су и други цетињски пригодничари, иако се пред њима јављала нерасвијетљена историјска чињеница: да ли је заиста та славна постојбина имала икаквог удјела у косовском боју

30. *Балканска царица у Подгорици*, «Црногорка», II/1885, бр. 1, стр. 4.

31. Ј. Сундечић, *У Зейи на Нову 1885. годину*, «Црногорка», II/1885, бр. 1, стр. 1–2.

32. Ј. Поповић Липовац, *Српска мајки*, «Црногорка», I/1884, бр. 36, стр. 298.

33. Др М. Јовановић, *Химна Зейи*, «Луча», I/1895, св. III, стр. 147.

34. Радоје Црногорац, *Косово*, «Нова Зета», I/1889, св. V, стр. 121.

Лучи за 1895, годину: *Имна Лучи* и *Са мрачне њозорнице*. У првој pjesми, објављеној у другом броју новопокренутог часописа у виду посвете, име часописа доживљено је као симбол свјетлости неугашене од Косова, јуначке Црне Горе и њене будуће мисије. Порука те пригоднице исказана је у акростиху, који чини посљедња строфа pjesме књаза Николе *Онамо, онамо*: »Онамо онамо! – за брда она,/ Милошев кажу пребива гроб;/ Онамо покој наћи ћу души/ Кад Србин више не буде роб«. ³⁷ У pjesми *Са мрачне њозорнице* Бешић не жели да остави »бојну лиру«, јер га нијесу напустила младаљачка вјера у »заблесталу зраку« која се уздиже над мрачном косовском позорницом, у Црну Гору као »гнијездо осветника«. ³⁸

Крајем периода о којему је ријеч све више је испољавана идеја да се »гнијездо осветника«, све оно што се у њему збивало од Косова, овјековјечи у спјевовима и драмама у стиху. Иако су та pjesничка дјела у одломцима, ријетко објављивана у црногорским књижевним часописима, ипак и овдје је потребно споменути два спјева: *Пјесник и вила* књаза Николе, објављену 1892. године, у *Хериоуга* Радомира Кривокапића Орлинског (1910). Оба спјева употпуњују панораму лирског pjesништва везаног за косовску епопеју.

Када је Црна Гора поново кренула у ослободилачку мисију 1912. године, остала је без *Дана*, јединог књижевног часописа. Али ново ратиште пратила је патриотска pjesма бокелског алманаха *Бока*, у којему је уредник Дионисије Миковић са својим сарадницима поново величао косовске осветнике, ратиште на којему су се јавили »нови Југовићи«, па и Косовка Дјевојка у лику црногорске принцезе Ксеније. ³⁹

Патриотска поезија у црногорским књижевним часописима данас се јавља као поуздано свједочанство и о култу Косова као симбола величине и славе средњовјековног царства, о трајању и ширењу косовске легенде, као жаришта ослободилачких тежњи, о чему је апострофирана узвишена мисија Црногораца. У своје доба, у цјелини посматрана, та поезија је имала и снагу таквог дјеловања.

37. Стеван Бешевић, *Имна Лучи*, »Луча«, I/1895, св. II, стр. 74–76.

38. Стеван Бешевић, *Са мрачне њозорнице*, »Луча«, I/1895, св. IV, стр. 234–237.

39. Вуко Гојковић, *Ксенија*, »Бока«, V/1912, стр. 83.

Radivoje ŠUKOVIĆ (Titograd)

THE KOSOVO MOTIFS AND SYMBOLS IN THE PATRIOTIC POETRY
PUBLISHED IN OLDER MONTENEGRIN LITERARY PUBLICATIONS

(S u m m a r y)

In Montenegrin literary magazines of the second half of the 19th and the early 20th century, more than 600 patriotic lyrical poems were published, often featuring the motifs and symbols of Kosovo. In 1860's and 1870's they appeared most frequently in the form of fight-spirited poetic calls for reprisal for Kosovo and for the mission of Montenegro in the materialization of the all-Serbian idea on the restoration of the medieval Serbian empire. In late 19th and early 20th century prevailed the poetic ideas about Zeta as the true guardian of the Kosovo plight. The symbols of Kosovo were used to mark the examples of sublime patriotism and bravery in the life of Montenegrins.

